

Peñiscoleteando. Disseny d'una tradició

Joan Feliu Franch
Universitat Jaume I. Castalia Iuris

El text que a continuació poden llegir es divideix en dues parts. La primera, davall el títol *L'histrionic teatre del món*, intenta abordar les característiques de l'exposició que Sergi Cambrils ofereix a la Galeria Octubre de la Universitat Jaume I de Castelló, en allò que es podria considerar un text crític d'aproximació a la mostra i explicació a l'espectador. Més o menys el que s'espera del text d'un comissariat.

L'altra, concebuda *a priori* com un epíleg d'una dotzena de línies integrat en la primera, va créixer fins a merèixer ser segona part, i anunciant: *S'extrauen ànimes*, ofereix una opinió més personal, i per això menys asèptica, de la transcendència que adquireix l'obra de Cambrils, amb la intenció de traslladar clarament que estem davant un dels millors creadors del panorama plàstic de les nostres terres. És just que la Galeria Octubre de la Universitat Jaume I inicié aquesta nova singladura amb aquesta exposició. Confesse també que m'il·lusiona formar part de la trajectòria professional de Sergi Cambrils. Coses de l'ego.

Al lector se li sol·licita que tinga en consideració l'avertència precedent, així com que les línies que tot seguit trobarà impreses es van redactar mentre es trobava qui subscriu preparant l'exposició rodejat de les imatges de Sergi Cambrils i, respirant en conseqüència l'aire viciat d'una atmosfera surrealista.

PRIMERA PART. L'HISTRIONIC TEATRE DEL MÓN

El dia de la inauguració de la funció, a la una i mitja de la vesprada, quan ja el sol estava alt a l'horitzó, es va alçar el teló i, vestit d'etiqueta, amb casaca roja i barret de copa alta, l'artista mestre de cerimònies es va plantar al centre de l'arena, amb una fanfàrria de fons i els saltimbanquis fent cabrioles al seu voltant. Amb veu clara, es va disposar a pronunciar el seu discurs de benvinguda:

– Seeenyooooores i seeenyooooors! Benviiinguuuuts a la Gran Galeria Octubre! Xiqueeets i xiqueeetes, paaareees i maaareees i aaaiooos i aaaiees! Benviiinguuuuts a la Gran Fira de Varietats! Benviiinguuuuts al Gran Teatre del Món!

No ha passat així? Doncs, per descomptat, així hauria de ser. Perquè aquí el que se'ns dóna és la benvinguda a l'aturada on a tot fet real se li dóna una configuració fantàstica. Prengueu el fantàstic per assentat i la realitat com la projecció d'una possibilitat.

Senyores i senyors, passen i miren.

Més enllà de la referència al món del circ, ja sé, benvolguts *lecto-espectadors*, que el títol d'aquesta primera part, afegit al general de l'exposició, pot semblar una còpia del magnífic acte sacramental *El gran teatre del món* del senyor Pedro Calderón de la Barca, però m'he permès emular l'ínclit literat, no tant pel contingut sinó perquè les que titulen la seua obra són les paraules que des d'un primer moment han colpejat el meu pensament en quant vaig aguarar les pintures de Sergi Cambrils i vaig contemplar les seues històries i els seus retrats.

Excusaré el préstec del títol més endavant, ara presentem el programa de la funció.

L'histrionic teatre del món que ha preparat Sergi Cambrils es desenvolupa entorn de tres espais lligats entre si:

A la pista central: *Peñiscoleteando*. Disseny d'una tradició. Retrats de personatges concrets en un espai concret i que bé coneix l'autor, perquè són els que poblen les festes patronals en honor a la Mare de Déu de l'Ermítana de Peníscola.

En la segona pista: Personatges per a un carnestoltes introvertit. Una col·lecció de treballs sobre paper on el protagonisme se centra al rostre d'uns particulars retrats agrupats en diferents sèries i on l'espai és el propi antropològic.

A la pista del record: Històries amb molt de conte. Retrats anònims en varietat d'escenaris recognoscibles.

Passen. No tinguen por. Passen i miren.

Reconec que m'agraden els pintors que s'excedeixen en la seua teatralitat (i per això m'he permès la llicència circense de l'inici del text), histriònics capaços d'inventar-se escenaris transmissors d'emocions, que desconcerten l'espectador per inesperats, encantadors, diversos, multicolors i multiformes.

En realitat, més que un circ, és aquesta una fira de varietats, o un carnestoltes (introvertit o no), quelcom molt representatiu de l'obra que ha anat confeccionant Sergi Cambrils al llarg de la seua trajectòria; unes peces lliures i imaginatives on el dibuix, la pintura i altres tècniques plàstiques diverses, s'entrellacen per a recrear situacions suggestives que ens acosten al seu particular teatre del món. Retrats que expliquen històries obertes i plenes de matisos que se'ns apareixen com a misteris per resoldre; imatges d'aspecte enigmàtic encara que ancorades en la realitat figurativa de personatges insòlits, absurds i irònics. I tradicionals. I per això molt nostres també.

Una visió, més còsmica que còmica, carnavalesca en fi, que integra l'antropològic i el corporal com un tot indivisible, per això que el realisme quasi grotesc de Cambrils no faça diferència entre el dalt i el baix, entre l'espiritual i el corpori.

Posem-nos un poc seriosos.

Els orígens de la producció de Sergi Cambrils es poden rastrejar en les iniciatives de les dècades d'entre guerres, al segle passat, quan s'estaven gestant nous corrents artístics que entorn del surrealisme cercaven manifestar la complexitat del torrent imaginatiu de l'home.

Hi ha un punt d'aquest radicalisme en aquest artista; hi ha un punt d'aquest desig incongruent d'aconseguir a través de l'art figuratiu un notable allunyament de la realitat.

Però no sols el surrealisme es deixa veure en els retrats de Cambrils. L'autor afona també les seues arrels més fines, els seus aquàtics rizoides, en el coneixement del moviment Dadà, especialment pel que la seua interpretació de la realitat suposa de revolucionària, de transgressió ordenada que, encara que no arriba a ser d'un nihilisme negatori de l'art, sí que és sens dubte una exaltació de la llibertat personal.

Quan Pablo Picasso va fer incursió en el cubisme, les seues imatges es percebien deformes i grotesques, i la societat de la seua època no el va entendre. Deien: els dibuixos de Picasso són lletjos. Suppose que alguns dirien el mateix d'Hieronymus Bosch com també ho diuen avui de Hans Ruedi Giger. Però la fractura dels tabús que van infringir, ells i molts altres, ha ajudat la nostra pròpia acceptació socialitzada en el particular món que hem creat i habitem.

Una cosa semblant va passar quan els dadaïstes, que pretenien que l'art no havia de tenir sentit, van sorprendre la comunitat plàstica del seu temps amb obres espontàniament i aparentment inexplicables.

I més del mateix amb el surrealisme, que presumia d'emular, mitjançant l'art, les formes abstractes i oníriques del subconscient humà.

Em diran que me'n vaig molt lluny en el temps, i que així justifique la utilitat dels meus estudis en història de l'art més enllà de saber contestar les preguntes del formatget marró del Trivial, però pretenia contextualitzar la pregunta següent: és Cambrils un transgressor, com aquests moviments estètics del passat?

Penseu que són verdaderament escassos els creadors que avui en dia ens ajuden a pensar, amb elegància i sense caure en ser bastos, que en el món de les arts plàstiques no tot s'ha inventat.

I respongueu després de veure l'exposició.

Comencem establint semblats i diferències. Centrem-nos en el surrealisme. A qualsevol visitant de l'exposició li resultarà fàcil detectar l'allunyament de la realitat en el conjunt de la composició, de la qual parle uns paràgrafs més amunt, però noteu que no es menysprea el realisme en els objectes que componen el tot.

És com si aquest allunyament pretenguera endinsar-se en l'univers dels somnis i la fantasia, on les coses i les gents tenen aparença real i recognoscible, encara que s'interrelacionen de manera diferent.

No veieu trossos de realitats que es representen agrupats de manera tan particular que ens semblen fantàstics?

Amb aquesta concepció, Sergi Cambrils utilitza el seu domini tècnic per a dibuixar els objectes i els personatges que després modifica i reagrupa en sorprenents creacions de gran impacte visual i amb una alta càrrega subjectiva.

Per aquesta raó està certament allunyat de Max Ernst, Jean Arp, Man Ray, André Masson o Joan Miró, al mateix temps que s'acosta als artistes que van perfeccionar la figuració naturalista com ara Salvador Dalí, René Magritte, Yves Tanguy, Giorgio de Chirico o Wilfredo Lam i Roberto Matta.

La sensació que produeix és la que Cambrils transcriu els seus somnis, els seus records i la seua manera de veure les coses, d'una manera molt real, transformant els estats delirants i les obsessions que componen la nostra realitat quotidiana en el seu tema preferit; i cuidant els detalls tècnics, especialment amb la seua meravellosa i minuciosa línia.

En definitiva, una aposta per una nova manera de conceptualitzar la realitat que ens rodeja a través d'un gran domini tècnic i una preferència temàtica on té perfecta cabuda el meravellós, la bogeria i els estats d'ahuciació, el fantàstic i el sorprenent del propi món real (poden subratllar aquest paràgraf com a resum explicatiu de l'exposició).

En cercar paral·lisme, o semblats, entre l'obra de Cambrils i altres artistes, crec veure una certa proximitat amb el pintor xilè Mario Toral (1934), almenys en la part de la producció d'aquest últim on els aspectes histriònics sobreixen més respecte de tota la seua depurada obra.

En el cas del sud-americà, el drama humà com a protagonista es manifesta en imatges on la figura no està present físicament, però sí que està la dicotomia ordre-caos, l'estremiment per tot allò

que de raó i de bogeria existeix en el món; la qual cosa també apareix en els retratats de Cambrils.

Això sí, en el cas de Sergi, una pau tensa s'apodera de l'escena i proposa un alè de confiança, d'esperança, i fa que pensem que el món és encara un lloc bell, que sempre ho ha sigut.

O almenys que és possible.

En això recorda també a Julio Galán (1959-2006), si aconseguim no fer massa cas de l'etiqueta post-mortem que l'ha convertit en l'artista del neomexicanisme pictòric i al mateix temps en el representant d'un art *charro-gay* (confesse que aquest últim terme me l'acabe d'inventar).

En aquests dos pintors, en Toral i Galán, igual que a Cambrils, estan presents fins procediments tècnics que a penes s'adverteixen en l'estructura; els elements metafòrics d'una obra carregada d'humor i sarcasme; i una provocativa originalitat.

És especialment semblant Sergi Cambrils a Julio Galán en un cert aspecte d'immobilitat que adquireixen les figures i que em recorda al món dels joguets. No us semblen les seues figures joguets armats en una escena? Però aquesta aparent rigidesa és en realitat la manera en què ambdós artistes decideixen crear un flux anecdòtic que permeta aguar el seu món imaginari, impressionantment executat.

És així com aquests pintors s'esforcen perquè aparega la naturalesa de l'ésser humà, i permeten que contactem amb els costats més desconeguts, o millor retinguts, de nosaltres mateixos.

Però per a Cambrils, a més, la pintura és una manera de comprometre la seua història personal, la seua vida a Peníscola, els seus veïns, les tradicions, les festes... això significa que està lluny de qualsevol propòsit decoratiu, la qual cosa fa que la seua obra narre amb mestria una visió de l'interior, on quasi sempre està present una història aguar, o un simulacre que s'organitza en escenaris d'un nostàlgic món hermètic que, no obstant això, és el seu i el nostre.

Allò trivial constitueix només una aparença, perquè és obvi que requereix un nivell més profund de lectura i un coneixement de la història de les tradicions, en aquest cas de Peníscola.

Des de les seues primeres obres, Sergi Cambrils ha imposat una forma personalíssima de pintar que, com un cofre de jocs, accepta totes les tècniques; proposa sèries de retrats d'éssers que semblen no conformar-se de ser un sol; ens ensenya cossos que transcorren secretament més enllà de la figuració, que es mimetitzen amb les coses, moltes vegades amb fina ironia; un festival de representacions que toca la porta de la realitat igual que el somni roman com una ineludible presència en què està després despert; el badall per on Antoine de Saint-Exupéry va aconseguir escapar de si mateix.

És aquest un món visual amb una certa aura fantàstica, una projecció suggeridora en les associacions infantils, és el misteri inquietant que emana dels objectes més quotidians.

Perquè tot es va fer per a ser pintat.

I el dibuix a Cambrils és l'element que articula el missatge de l'obra, i serveix de vincle entre la pintura i l'argument.

Senyores i senyors, benvinguts a la Gran Galeria Octubre! Xiquets i xiquetes, pares i mares, iaies i iaies! Benvinguts a la Gran Fira de Varietats! Benvinguts al Gran Teatre del Món! Benvinguts a *Peñiscoleteando!* Passen, passen i miren.

SEGONA PART. S'EXTRAUEN ÀNIMES

Disculpeu la digressió, seran només unes línies.

La gran aportació de l'exposició de la Galeria Octubre és la creació d'un retrat de Peníscola, d'unes festes i unes tradicions, com si foren un espai antropomòrfic.¹

A més, com anant del particular a l'universal, la sèrie es complementa a la perfecció amb els retrats que són resum de la trajectòria de Sergi Cambrils. Aquesta composició expositiva mereix un breu anàlisi particular.

Antropomorfisme ve d'*anthropos*, és a dir, l'home fabricat del fang modelat a partir d'una forma (*morphe*) que no és ni més ni menys que la

imatge i semblança de la deïtat, com diu la Bíblia i Sánchez García.²

Per un altre costat retratar és extraure les ratlles que dibuixen algú, robar els traços de la seua anatomia física i psíquica repetint una línia per cada línia real, una arruga per cada arruga, ull per ull, dent per dent, registrant un caràcter, una fisonomia amb la violència de qui comet un furt amb traïdoria.

“Mira el meu rostre! ¡Tant de bo pogueres entrar amb els teus ulls també en el meu pit i veure la paterna ansietat que l'ocupa!”³ ho deia Ovidio. Un retrat és un lloc físic, però és també un lloc psíquic, i com a tal es viu, i així s'aprecia en les històries pintades de Cambrils.

Es pot afirmar que hi ha una història particular per a cada retrat. Cada imatge és sentida per Sergi Cambrils com un reflex incomplet de la seua carn, de la seua història, de la seua quotidianitat. Cambrils és còmplice, des de les profunditats del temps conviscut amb els seus, en la creació d'un somni d'eternitat que gaudim i compartim.

I tinguem present que se somnia interpretant milions de papers a l'uníson. Així són els seus retrats.⁴

Cambrils compon les seues escenes d'aquesta manera perquè no és anònim respecte a allò que retrata. En aquest cas les pintures no discorren únicament per les sengles marcades de la ciència empírica, apareix l'actuació de l'analogia, la paradoxa, la contradicció, la metàfora; comptat i debatut: l'univers conceptual d'una lògica que no considera l'aspecte irracional de l'ésser humà exclòs del seu ésser en aquesta vida. I ens endinsem en un terreny pantanós, encreuament on convergeixen els ambigus camins de la tradició, la religió, el màgic, el record, la memòria, l'antropologia...

Aquestes pintures, com més estranyes, més semblen en veritat donar-nos un sentit de reafirmació respecte a qui som. I és que les distintes societats en què vivim convergeixen en els punts en què es trenquen les barreres emocionals, i per això aquestes representacions són un espill que reflexa de forma honesta la nostra mirada.

“L’art s’ha tornat iconoclasta, però aquesta postura iconoclasta moderna ja no consisteix a destruir les imatges, com la de la història; sinó que consisteix a fabricar imatges”.⁵ I aquestes imatges parteixen dels principis ja esbossats: el que s’ha dit, el retrat és un lloc físic i psíquic; és una representació d’un rostre humà, i també del rostre humà (noteu la no tan subtil diferència del canvi d’article); habita en la consciència humana; és el forat del mur de les lamentacions on compartim un somni sobre paper; és una escena pletòrica que rememora i emmascara, que narra... que narra històries que es pleguen sobre si mateixes i que ens transfiguren en anècdotes, retalls de tradició, aforismes.

Aquestes històries, en les quals s’estratifica la llegenda de l’ésser humà, són l’única veritat històrica amb la qual comptem, són exemples d’un gaudi per la vida i la mort que se senten com un fet infinit. Són somnis de la raó que produeixen escenes monstruoses, vida més enllà de la mort, eternitat.

El *Grand Verre* de Marcel Duchamp és un exemple de tot això però de forma molt més brutal, i està present a l’obra de Cambrils, encara que no de manera literal, sinó com a estat d’ànim, com a música de fons.⁶

I ara la Gran Fira de Varietats s’instal·la a Castelló. La gran diferència entre la interpretació de Cambrils i la de qualsevol altre està en el coneixement de la història que escenifica, en l’ús de la seua memòria particular.

Sí, Sergi Cambrils pinta la seua pròpia memòria, i com la de qualsevol, la seua és una memòria individual que es correspon amb la realitat només per a ell.

La memòria és com una novel·la de pàgines gastades, amb impressions d’il·lustracions desgastades, els cantons doblegats i el full amb els crèdits editorials amagat fa temps; són pàgines impregnades de records d’olors, nostàlgies de sabors, tints que van tacar el seu paper de coloracions salines, suma incommensurable d’empremtes digitals, arrapades i restes de carmí i aiguardent (o sol i ombra).

I cada persona té la nostra pròpia novel·la. Encara que totes siguen la mateixa, de la mateixa edició i continguen les mateixes paraules; són diferents, no sols per a cada lector, sinó cada vegada que són llegides.

A vegades heretem la novel·la, i ja la trobem assenyalada i gargotejada. Llavors la memòria és com un llençol d’hotel que conserva la calor del cos humà, que supura records quan passa de mà en mà, de cos en cos.

És el mite de la caverna platònica però en la recreació de José Saramago, perquè els humans no veiem l’univers com una projecció de vagues ombres a la paret d’una cova d’esquena a les idees que es projecten a través de la llum de la gran bombeta al·lògena;⁷ som nosaltres les ombres fugisseres que deixen el rastre de les imatges en passar. Nosaltres, per als altres, només som les ombres que de la nostra existència aconseguen percebre.

Podem concloure que l’entitat humana és fantasmal, i que com a espectres quedem per a la història, habitant en les tres dimensions en què estem empresonats.⁸

El rostre de la humanitat que Cambrils retrata té, evidentment, l’aspecte de les societats que ha viscut, dels llocs on ha instal·lat la Gran Fira de Varietats, i especialment, naturalment, meravellosament, de Peníscola.

Ha tingut la sort que aquesta població s’ha llaurat l’estètica d’una bellesa sobrehumana en conservació de les seues tradicions, especialment les festives que serveixen ara d’inspiració.

El rostre de Peníscola està compost de milions d’anatomies i de les seues inquietants estructures constructives *papallunístiques*, *charltonhestoneres* i *berlanguianes*, els seus somnis de dolçaina i tabal, i la intensa suor d’una pell castigada pel sol, la sal i el turista de secà.

Els personatges que apareixen pintats, i tots nosaltres al cap i a la fi, no són peces d’un motlle, la societat que componen no és Golem, les seues cares no s’encunyen com les monedes dels monarques, no són màscares de cera impertorbables, no són *imagines maiorum* als

seus altars; són el resultat d'una germinació en una terra, davall un sol concret; són particulars de Peníscola, i en la seua individualitat representen la universalitat de les particularitats.

La ciutat està composta també per milions d'històries. D'entre aquestes, les festes són un capítol fonamental, perquè són com una tragicomèdia agradable ambientada en un ball de màscares. Tot esperit profund necessita una màscara: més encara, entorn de tot esperit profund va creixent contínuament una màscara, gràcies a la interpretació constantment falsa, és a dir, superficial, de tota paraula, de tot pas, de tot senyal de vida. Nietzsche dixit.⁹

El retrat naix d'una màscara sentida com una empremta històrica, veïnal, amigable, rancorosa, traïdora i, en fi, circumstancial (en el sentit d'Ortega y Gasset) en la qual tots ens reconeixem alguna vegada. Si Sergi Cambrils tinguera la seua pròpia parada a la Fira de Varietats, un cartell resaria a l'entrada de la caseta:

“S'EXTRAUEN ÀNIMES SENSE ANESTÈSIA LOCAL”

¹ Aquesta segona part del text es deu en gran manera a la lectura histriònica i a vegades històrica d'una tesi inèdita que em va descobrir unes molt bones recomanacions bibliogràfiques i una profunda reflexió des de l'opinió personal i valenta de: Sánchez García, Miguel Ángel. *Espacio antropomórfico en la pintura*. Memòria de tesi doctoral en el Departament de Pintura i Restauració de la Facultat de Belles Arts de la Universitat Complutense de Madrid, Madrid, 2002.

² *Ibidem*.

³ OVIDIO. *Metamorfosis*, Espasa Calpe, Madrid, 1995, p. 108.

⁴ COLE, Jonathan. *Del Rostro*, Alba ed., Barcelona, 1999.

⁵ BAUDRILLARD, Jean. *La ilusión y la desilusión estéticas*, Monte Ávila Editores Latinoamericana, Caracas, 1997, p. 21.

⁶ La idea està agafada de SÁNCHEZ GARCÍA, Miguel Ángel. *Op. cit.*

⁷ Això d'al·logen és per a recordar que aquesta bombeta dóna llum i calor, no com els LED als quals ens hem acostumat. Això sí, la història de les religions prova que no és en absolut una bombeta de baix consum.

⁸ SARAMAGO, José. *La caverna*, Alfaguara ed., Madrid, 2000.

⁹ NIETZSCHE, Friedrich. *Más allá del bien y del mal*, Alianza ed., Madrid, 1993, pp. 65-66.